จาก “ชาดก”สู่ “เพลง” : การรับรู้ความหมาย และบทบาทของสื่อเวสสันดรชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย*

*นิธิอร พรอำไพสกุล***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์การรับรู้ความหมายเวสสันดรชาดกจากพระไตรปิฎกสู่สื่อเพลงร่วมสมัย และบทบาทของสื่อเพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าการรับรู้ความหมายของเวสสันดรชาดกเกิดจากการ “สืบทอด” เหตุการณ์หลักและตัวละครสำคัญจากเวสสันดรชาดกในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเวสสันตรชาดก อนุภาคดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้ความหมายที่ทำให้เกิดภาพในใจ นอกจากนี้ยังใช้มิวสิควีดิโอเน้นย้ำความหมายด้วย “ภาพ” การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ความเป็นนางแก้วของพระนางมัทรี และการปรับเปลี่ยนให้ชูชกเป็นทั้ง “พระเอก” และ “ผู้ร้าย” ซึ่งเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้ตัวละคร ส่วนบทบาทของสื่อเพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกพบว่ามีบทบาท ๓ ประการ ได้แก่ บทบาทในการให้ความบันเทิง หรือสร้างความเพลิดเพลิน บทบาทในการรักษาและสืบทอดความสำคัญของประเพณีบุญผะเหวด และบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือเผยแพร่ คำสอนพุทธศาสนา

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตเรื่อง *“เวสสันดรชาดก: การสร้างสรรค์ “สื่อ” ศิลปวัฒนธรรมและบทบาทในสังคมไทยร่วมสมัย”* โดยมีรองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สุภัค มหาวรากร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณสำหรับคำแนะนำอันมีค่ายิ่ง ปริญญานิพนธ์นี้ได้รับทุนสนับสนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี ๒๕๕๗

** นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

From “Jataka” to “Songs”: The Semantic Perception and the roles of media in Thai society

Nition Pornumpaisakul

Abstracts

The research study was aimed at analyzing the semantic perception of Vessantara Jataka from Tipitaka to media of contemporary songs and the roles of such media in the Thai society.

Findings showed that the semantic perception of Vessantara Jataka was derived from “inheritance” events and the main characters of Vessantara Jataka in Tipitaka and Atthakatha Vessantara Jataka. The motif resulted in semantic perception bringing about images or pictures in mind. In addition, the use of music video confirmed the meaning through “picture” of merit making of *Pra-vessantara* and the excellent woman of *Maddi.* The role of *Jujaka* representing both hero and villain is a way of constructing new meaning for characters. Regarding the roles of media of contemporary songs, results showed that the media has three roles: to entertain, to keep the whole view of merit-making of *Bun Phawet* (Buddhist festival celebrated in the fourth month in *Isan*) and to propagate the teaching of Buddha.

บทนำ

เวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่มีความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมไทย และเป็นที่รู้จักแพร่หลายตั้งแต่สมัยสุโขทัยหรืออาจก่อนหน้านั้นว่า “มหาชาติ” ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๓ **จารึกนครชุม** กล่าวถึงสัทธรรมอันตรธาน ๕ เพื่อให้สัตบุรุษทำบุญสร้างกุศลเมื่อพระพุทธศาสนายังมีอยู่

ศาสนาพระเป็นเจ้ายังเท่าใดจักสิ้นอั้น ให้แก้ว่าดังนี้ แต่ปีอันสถาปนาพระมหาธาตุนี้เมือหน้า ได้สามพันเก้าสิบเก้าปีจักสิ้นศาสนา พระเป็นเจ้า 0 อันหนึ่ง โสดนับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมือหน้า ได้เก้าสิบเก้าปีเถิงในปีกุน อันว่าพระปิฎกไตรนี้จักหายแล หาคนจักรู้แท้แลมิได้เลย ยังมีคนรู้คันสเล็กสน้อยไซร้ ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า ***พระมหาชาติ****หาคนสวดแลมิได้เลย ธรรมชาดกอันอื่นไซร้ มีต้นหาปลายมิได้ มีปลายหาต้นมิได้เลย*[๑]

การได้รับยกย่องเป็น “มหาชาติ” ส่งผลให้เกิดประเพณีการแต่ง การสวด การเทศน์มหาชาติ และการสร้างวรรณคดีเรื่องต่างๆ แตกแขนงจากเรื่องมหาชาติ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับชาดกเรื่องนี้อย่างแพร่หลาย[๒] โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความสำคัญต่อพุทธศิลป์ที่แสดงภาพพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญทานอันประเสริฐ[๓]

---

[๑] กรมศิลปากร. (๒๕๔๘). **ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสวันที่พระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี. วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗. หน้า ๖๖.

[๒] อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. (๒๕๕๒). **ทานและทานบารมี : ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา.** วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[๓] Gerhard Jaiser. (2009). **Thai Mural Painting Volume 1: Iconography, Analysis&Guide.** Bangkok: White Lotus Co., Ltd. P.2.

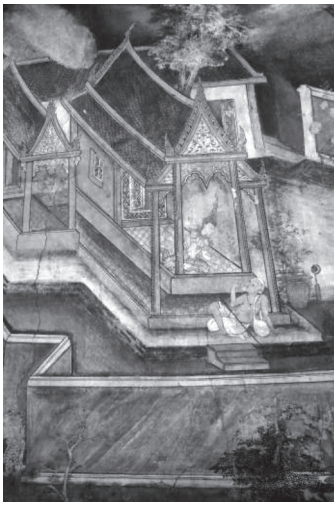

ภาพที่ ๑ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร
พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ ฝั่งธนบุรี

ปัจจุบันความนิยมเรื่องเวสสันดรชาดก มิได้สูญหายไปจากสังคมไทย ยังคงสร้างสรรค์ใหม่โดยพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมร่วมสมัย ดังมีการนำเสนอเรื่องพระเวสสันดรผ่านสื่อหลากหลาย เช่น นิทาน การ์ตูน เพลง เป็นต้น

การนำเวสสันดรชาดกมา *"สืบทอด"* และ *"สร้างสรรค์"* สะท้อนให้เห็นการรับรู้ความหมายและความแพร่หลายเรื่องเวสสันดรชาดกที่มีอิทธิพลต่อสื่อรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย สิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าเวสสันดรชาดกเป็น *"ข้อมูลทางวัฒนธรรม"* ที่มีบทบาทสำคัญต่อการนำเรื่องราวมาสร้างสรรค์ใน *"สื่อ"* รูปแบบต่างๆ

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์การรับรู้ความหมายและบทบาทของสื่อเพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเวสสันดรชาดกจากสื่อเพลงร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับเวสสันดรชาดกจำนวน ๙ เพลง ได้แก่ เพลงพระเวสสันดรชาดก

เพลงแห่พระเวส เพลงสี่กษัตริย์เดินดง เพลงชูชก กัณหาชาลี เพลงชูชกสองกุมาร เพลงมัทรีโศก เพลงแหล่มัทรี เพลงชูชกตลกของฉัน และเพลงบุญมหาชาติขาดอ้าย

๑. เวสสันตรชาดก: จาก “พระไตรปิฎก” สู่ “ชาดก” ในสื่อ

เวสสันตรชาดกเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายใน**พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก** ชาดกเรื่องนี้แสดงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันใหญ่ยิ่ง คือการบริจาคบุตรทาน[๔] และทารทาน[๕] ชาดกเรื่องนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายมากในสังคมไทย[๖] โดยเฉพาะอย่างยิ่งฉากการบริจาคสองกุมาร ซึ่งเป็นฉากที่สร้างความสะเทือนอารมณ์ให้แก่ผู้ที่ได้รับรู้ชาดกเรื่องนี้

เวสสันดรชาดกในพระไตรปิฎกเริ่มต้นด้วยทศพรคาถาที่ท้าวสักกเทวราชทรงให้พร ๑๐ ประการแก่พระผุสดีเทพกัญญา ในคาถาที่ [๑๐๔๕] ถึง [๑๐๕๐] ดังนี้

...ท้าวสักกเทวราช ตรัสว่า

[๑๐๔๕] ดูก่อนผุสดีผู้มีรัศมีแห่งผิวพรรณอันประเสริฐ ผู้มีอวัยวะส่วนเบื้องหน้างาม เธอจงเลือกเอาพร ๑๐ ประการ ในปฐพีซึ่งเป็นที่รักแห่งหฤทัยของเธอ...

พระผุสดีเทพกัญญากราบทูลว่า

[๑๐๔๘] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าสัตว์ทั้งปวง ถ้าฝ่าพระบาทจะประทานพรแก่ข้าพระบาทไซร้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้ข้าพระบาทพึงเกิดในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสีวิราช ข้าแต่ท้าวปุรินททะ ขอให้ข้าพระบาท (๑) พึงเป็นผู้มีจักษุดำเหมือนตาลูกมฤคี (มีอายุ ๑ ขวบปี) ซึ่งมีดวงตาดำ (๒) พึงมีขนคิ้วดำ (๓) พึงเกิดในราชนิเวศน์นั้นมีนามว่าผุสดี ***(๔) พึงได้พระราชโอรสผู้ให้สิ่งอันประเสริฐ***

---

[๔] การบริจาคบุตรเป็นทาน ในชาดกเรื่องนี้หมายถึงพระชาลี และพระกัณหาชินา

[๕] การบริจาคภรรยาเป็นทาน ในชาดกเรื่องนี้หมายถึงพระนางมัทรี

[๖] สมบัติ จันทรวงศ์. (๒๕๔๗). “มหาชาติคำหลวง : ความหมายทางการเมือง”. ใน **บทพิจารณ์ว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ผู้ประกอบเกื้อกูลในยาจก มิได้ตระหนี่ ผู้อันพระราชาทุกประเทศบูชามีเกียรติยศ[๗] *(๕) เมื่อข้าพระบาททรงครรภ์ขออย่าให้อุทรนูนขึ้น พึงมีอุทรไม่นูน เสมอดังคันศรที่นายช่างเหลาเกลี้ยงเกลา (๖) ถันทั้งคู่ของข้าพระบาทอย่าย้อยยาน ข้าแต่ท้าววาสวะ (๗) ผมหงอกก็อย่าได้มี (๘) ธุลีก็อย่าได้ติดในกาย (๙) ข้าพระบาทพึงปล่อยนักโทษที่ถึงประหารได้ (๑๐) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระบาทพึงได้เป็นอัครมเหสีที่โปรดปรานของพระราชาในแว่นแคว้นสีพี ใน พระราชนิเวศน์อันกึกก้องด้วยเสียงร้องของนกยูงและนกกระเรียน พรั่งพร้อมด้วยวรนารี เกลื่อนกล่นไปด้วยคนเตี้ยและคนค่อม อันพ่อครัวชาวมคธเลี้ยงดู กึกก้องไปด้วยเสียงกลอน และเสียงบานประตูอันวิจิตรมีคนเชิญให้ดื่มสุราและกินกับแกล้ม.*

ท้าวสักกเทวราช ตรัสว่า

[๑๐๔๙] ดูก่อนนางผู้งามทั่วสรรพางค์กาย พร ๑๐ ประการเหล่าใด ที่เราให้แก่เธอ เธอจักได้พร ๑๐ ประการเหล่านั้น ในแว่นแคว้นของพระเจ้าสีวิราช.

[๑๐๕๐] ครั้นท้าววาสวะมฆวาสุขัมบดีเทวราชตรัสอย่างนี้แล้ว ก็โปรดประทานพรแก่พระนางผุสดีเทพอัปสร

(นี้) ชื่อว่าทศพรคาถา[๘]

เนื้อความในคาถาที่ [๑๐๔๘] พร ๑๐ ประการที่พระนางผุสดีเทพกัญญาได้รับจากท้าวสักเทวราชนั้น แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของ พระเวสสันดรโพธิสัตว์ที่ทรงเป็น “ผู้ให้สิ่งอันประเสริฐ ผู้ประกอบเกื้อกูลในยาจก มิได้ตระหนี่ ผู้อันพระราชาทุกประเทศบูชามีเกียรติยศ” จากนั้นแสดงแนวคิดสำคัญของชาดกเรื่องนี้คือการบำเพ็ญทานบารมีของ พระโพธิสัตว์เวสสันดรเป็นลำดับขั้น ดังคาถาที่ [๑๐๕๑] พระเวสสันดรทรงมุ่งมั่นจะบริจาคทานภายใน คาถาที่ [๑๐๕๔] และ [๑๐๕๕] พระเวสสันดรพระราชทานช้างแก่พราหมณ์ ๘ คน คาถาที่ [๑๐๙๓] ทรงบริจาคสัตตสดกมหาทาน

---

[๗] เน้นโดยผู้เขียน

[๘] มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก ใน **พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๔๘๔ – ๔๘๖.

คาถาที่ [๑๑๐๒] ทรงพระราชทานม้า ๔ ตัวแก่พราหมณ์ ๔ คน คาถาที่ [๑๑๐๔] พระราชทานราชรถแก่พราหมณ์ คนที่ ๕ จากนั้นจึงเป็นการบริจาคทานที่บุคคลทั่วไปทำได้ยากยิ่ง และเป็นฉากที่สะเทือนอารมณ์คือการบริจาคบุตรทานในคาถาที่ [๑๑๗๐] และ [๑๑๗๑] การบริจาคทารทานในคาถาที่ [๑๒๐๗] และจบเรื่องเวสสันตรชาดกในมหานิบาตชาดกด้วยคาถาที่กล่าวถึงพระเวสสันดรโพธิสัตว์เสด็จกลับนครสีพีท้าวสักกเทวราชบันดาลฝนเงินให้ตกลงมา พระเวสสันดรบำเพ็ญทาน ครั้นสวรรคตพระองค์ก็ได้เสด็จสู่สวรรค์ในคาถาที่ [๑๒๖๙]

ต่อมามีการขยายความ**เวสสันดรชาดก**ในมหานิบาตชาดกอีกชั้นหนึ่ง เรียกกันว่าเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา[๙] ซึ่งเป็นหนังสือแต่งขึ้นเพื่ออธิบายหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกให้มีความสมบูรณ์ด้วยการขยายความให้ชัดเจน **อรรถกถาเวสสันตรชาดก** ขึ้นต้นชาดกด้วย “ปัจจุบันวัตถุ” กล่าวถึง *“พระศาสดาเมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ นิโครธาราม อาศัยกรุงกบิลพัสดุ์ราชธานี ทรงปรารภฝนโบกขรพรรษตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า* ***ผุสฺสตี วรวณฺณาเภ*** *ดังนี้เป็นต้น”*[๑๐] จากนั้นจึงตรัสเล่าเรื่องเวสสันดรชาดก ทศพรคาถากล่าวถึงในอดีตกาลสมัยพระศาสดา “วิปัสสี” พระนางผุสดีได้บำเพ็ญบุญด้วยการบูชาพระวิปัสสีด้วยแก่นจันทน์ ทำให้นางเป็นผู้มีสรีระดุจประพรมด้วยแก่นจันทน์แดง ต่อมาได้เกิดเป็นพระอัครมเหสีของท้าวสักกเทวราช ทรงให้พรแก่พระนางผุสดี ๑๐ ประการเมื่อจะสิ้นอายุ

อรรถกถาเวสสันตรชาดก ยังสืบทอดลักษณะสำคัญคือความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ โดยอธิบายขยายความให้เห็นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างเด่นชัด ดำเนินเรื่องอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

---

[๙] ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา. (2543). **วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[๑๐] มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก. ใน **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๕๙๙.

๑. เมื่อพระมหาสัตว์เสด็จอยู่ในพระครรภ์พระมารดา พระนาง ผุสดีทรงใคร่จะสร้างโรงทาน ๖ แห่ง และทรงบริจาคทรัพย์หกแสนกหาปณะทุกวัน

๒. เมื่อพระมหาสัตว์ประสูติจากพระครรภ์แห่งพระมารดา เป็นผู้บริสุทธิ์ลืมพระเนตรทั้งสอง เหยียดพระหัตถ์ต่อพระมารดาตรัสว่า *"ข้าแต่พระแม่เจ้าหม่อมฉันจักบริจาคทานมีทรัพย์อะไรๆ บ้าง"*

๓. พระมหาสัตว์เปลื้องเครื่องประดับราคาแสนหนึ่งประทานแก่นางนม เมื่อมีพระชนมพรรษา ๔ – ๕ ปี และประทานเครื่องประดับแก่เหล่านางนมถึง ๙ ครั้ง

๔. เมื่อพระชนมพรรษา ๘ ปี ทรงคิดบริจาคทานภายใน

๕. พระเวสสันดรโพธิสัตว์เสด็จทอดพระเนตรโรงทานทั้งหก เดือนละ ๖ ครั้ง

๖. พระเวสสันดรโพธิสัตว์พระราชทานช้างอันประดับแล้วแก่พราหมณ์ทั้ง ๘ คน

๗. พระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงบริจาคสัตตสดกมหาทาน

๘. พระเวสสันดรทรงเปลื้องเครื่องประดับพระราชทานแก่เหล่ายาจก ๑๘ ครั้ง

๙. พระเวสสันดรพระราชทานม้าทั้ง ๔ ตัวแก่พราหมณ์ ๔ คน

๑๐. พระเวสสันดรพระราชทานรถแก่พราหมณ์

๑๑. พระเวสสันดรบริจาคสองกุมารแก่ชูชก

๑๒. พระเวสสันดรบริจาคพระนางมัทรีแก่ท้าวสักกเทวราชแปลง

๑๓. พระเวสสันดรโปรดพระราชทานทรัพย์ในพระราชนิเวศน์

การเน้นย้ำเรื่องทานบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ตั้งแต่ในพระไตรปิฎกจนมาถึงชั้นอรรถกถาอย่างเป็นลำดับขั้น อาจถือเป็นการเน้นย้ำความหมายเพื่อให้แนวคิดเรื่องทานบารมีอันเป็นแนวคิดสำคัญของชาดกเรื่องนี้โดดเด่น ส่งผลต่อการรับรู้ความหมายเรื่องทานบารมี และเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกด้วยเหตุการณ์หลักที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจได้แก่การบริจาคสองกุมารของพระเวสสันดรที่เมื่อชูชกได้สองกุมารแล้วนั้น *"เอาฟันกัดเถาวัลย์ถือมาผูกพระหัตถ์เบื้องขวาแห่งพระชาลีกุมาร รวมกันกับพระหัตถ์เบื้องซ้ายแห่งพระกัณหาชินากุมารี ถือปลายเถาวัลย์นั้นไว้ โบย*

ตีพาไป”[๑๑] พระนางมัทรีกลับจากป่าแล้วไม่พบสองกุมาร พระนาง *“เสด็จเที่ยวไปยังสถานที่นั้นๆ ด้วยความเร็วดุจลมถึง ๓ วาระ ได้ยินว่าสถานที่พระนางเจ้าเสด็จเที่ยวไปตลอดราตรีหนึ่ง ประมาณระยะทางราว ๑๕ โยชน์”*[๑๒] และเมื่อไม่พบพระชาลีและพระกัณหาชินาทรงคร่ำครวญว่า *“ลูกทั้งสองจักตายเสียแน่แล้ว ดังนี้ แล้วล้มลง ณ ภูมิภาคแทบพระยุคลบาทแห่งพระเวสสันดรนั้นเอง”*[๑๓] เหตุการณ์ดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะที่สร้างการรับรู้ความหมาย และสร้างอารมณ์สะเทือนใจ การรับรู้ความหมายนี้ได้รับการสืบทอดต่อมาในสื่อเพลงร่วมสมัย

๒. การรับรู้ความหมายเรื่องเวสสันดรชาดกผ่านสื่อเพลงร่วมสมัย

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะทุกวันนี้ล้วนสัมพันธ์กับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดในการแสดงออกทางศิลปะที่ต้องตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประสบการณ์ และความแตกต่างในการแสดงออก ซึ่งล้วนมีผลต่อการรับรู้ที่เหมือนหรือแตกต่างกัน ดังที่วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวว่า

“ศิลปะทุกประเภทมีแนวคิด มีความงาม มีแรงบันดาลใจ การตีความใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลชาดกมานำเสนอใหม่ ทำให้ชาดกเป็น “อกาลิโก” เพราะมีการตีความโดยปัจเจก โดยกาลเทศะที่ต่างกัน เกิดประเด็นใหม่ ซึ่งเราต้องยอมรับเพราะลักษณะเช่นนี้เป็นศิลปะยุคหลังสมัยใหม่ มีคุณค่าในชุมชน สังคม ผู้คน ในแต่ละบริบท เมื่อศิลปินสร้างสรรค์งานศิลปะเรียบร้อยแล้วถือว่าหมดหน้าที่ผู้สร้าง ต่อไปเป็นหน้าที่ผู้ชมที่ต้องรับรู้และจินตนาการ เป็นเช่นนี้จึงจะทำให้ผู้ชม ผู้เสพงานศิลปะรู้สึกมีความสุขและรู้สึกเป็นเจ้าของ”[๑๔]

เวสสันดรชาดกเป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญของวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของผู้คน ด้วยบริบททางสังคม

---

๑๑ **แหล่งเดิม.** หน้า ๗๒๓.

๑๒ **แหล่งเดิม.** หน้า ๗๕๕ – ๗๕๖.

๑๓ **แหล่งเดิม.** หน้า ๗๕๗.

๑๔ สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ, วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

และวัฒนธรรมที่มีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ ดังเกิดการสร้างสรรค์เพลงร่วมสมัยที่เกี่ยวเนื่องกับพระเวสสันดร การสร้างสรรค์ที่นิยมอย่างหนึ่งคือการนำเหตุการณ์หลัก และตัวละครสำคัญไป *"ผลิตซ้ำ"* ในสื่อเพลงร่วมสมัย

๒.๑ การแสดงเรื่องราวของพระเวสสันดรโพธิสัตว์โดยใช้เหตุการณ์หลักและตัวละครสำคัญ

๒.๑.๑ การบำเพ็ญทาน

การบำเพ็ญ *"มหาทาน"* ของพระเวสสันดรนั้น ปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก **เวสสันตรชาดก**[๑๕] ใน**อรรถกถาเวสสันตรชาดก**กล่าวถึง *"สัตตสดกมหาทาน"* ไว้ว่า

พระมหาสัตว์ส่งนักการนั้นไปแล้ว จึงให้เรียกมหาเสนาคุตมาเฝ้าดำรัสให้จัดสัตตสดกมหาทานว่า พรุ่งนี้เราจักบริจาคสัตตสดกมหาทาน ท่านจงจัดช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว รถ ๗๐๐ คัน สตรี ๗๐๐ คน โคนม ๗๐๐ ตัว ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน จงตั้งไว้ซึ่งข้าวยำ้เป็นต้นมีประการต่างๆ สิ่งทั้งปวงโดยที่สุดแม้สุราซึ่งเป็นสิ่งไม่ควรให้ แล้วส่งอำมาตย์ทั้งหลายให้กลับ แล้วเสด็จไปที่ประทับพระนางมัทรีแต่พระองค์เดียว ประทับนั่งข้างพระยี่ภู่อันเป็นสิริ ตรัสกับพระนางนั้น.[๑๖]

นอกจากนี้ *"ทาน"* อันยิ่งใหญ่ที่ทำให้เวสสันดรชาดกเป็นที่นิยมแพร่หลายนั้นคือการบำเพ็ญบุตรทานปรากฏในพระสุตตันตปิฎกคาถาที่ [๑๑๗๐] และคาถาที่ [๑๑๗๑] และใน**อรรถกถาเวสสันตรชาดก**กล่าวว่า

พระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงกำหนดราคาพระราชกุมารกุมารีอย่างนี้แล้ว ทรงปลอบโยนแล้วเสด็จไปสู่อาศรม จับพระเต้าน้ำ เรียกชูชกมาตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ผู้เจริญ จงมานี่ แล้วทรงหลั่งน้ำลงในมือชูชก ทำให้เนื่องด้วยพระสัพพัญญุตญาณ

---

[๑๕] คาถาที่ [๑๐๘๓]

[๑๖] มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก. ใน **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๖๒๕ – ๖๒๖.

ตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ผู้เจริญ พระสัพพัญญุตญาณย่อมเป็นที่รักยิ่งกว่าบุตรและบุตรี ผู้เป็นที่รักกว่าร้อยเท่าพันเท่าแสนเท่า เมื่อจะทรงยังปฐพีให้บันลือลั่นได้พระราชทานปิยบุตรทานแก่พราหมณ์ชูชก.[๑๗]

ลักษณะเด่นของสื่อเพลงร่วมสมัยพระเวสสันดรประการสำคัญคือการสืบทอดเหตุการณ์หลักจากเวสสันดรชาดกเพื่อแสดงเรื่องราวของพระเวสสันดร โดยเน้นความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานบารมีของ พระเวสสันดร ซึ่งได้รับการเน้นย้ำในเพลงให้เห็นว่าพระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ *"มหาทาน"* คือทานที่ใหญ่ยิ่งเพื่อพระโพธิญาณ ปรากฏทั้งสิ้นจำนวน ๓ เพลง ได้แก่ เพลงพระเวสสันดรชาดก เพลงชูชกสองกุมาร และเพลงแหล่มัทรี ดังตัวอย่างเพลงพระเวสสันดรชาดกที่แสดงให้เห็นว่าในพระชาติที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระเวสสันดรนั้นทรงบำเพ็ญมหาทาน

บุญผะเหวดมหาเวสสันดร ชาดกบทตอนเล่าขานกันมา องค์พุทธาพระสัมมาสัมมา พระโพธิญาศาสดาศาสดา ร่มโพธิ์ชายคาศาสนิกชน ปางชาติประสูติตน ***มหาทาน มหาทาน*** *ปางชาติประสูติตน* **มหาทาน มหาทาน...**[๑๘]

พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบุตรทานอันเป็นทานยิ่งใหญ่เพราะทรงมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นสำคัญ นับเป็นฉากที่สร้างความตรึงใจ และถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้รู้ว่าเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก ดังปรากฏในเพลงชูชกสองกุมาร

แม่จ๋าโอ้แม่มัทรี ลูกขอให้ช่วยปราณีมาช่วยหนูทีแม่คุณทูนหัว พ่อไม่เอ็นดูทิ้งให้หนูไปกับคนชั่ว เพราะมันมาทูลขอตัวหากแม้นไม่ไปมันก็เฆี่ยนตี...[๑๙]

นอกจากนี้ในเพลงแหล่มัทรียังพบการนำเสนอเหตุผลสำคัญที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานผ่านพระนางมัทรีว่าเป็นเพราะพระเวสสันดรทรงมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

---

[๑๗] **เรื่องเดียวกัน.** หน้า ๗๒๑.

[๑๘] ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.

[๑๙] สุรพล สมบัติเจริญ. (๒๕๕๑). เพลงชูชกสองกุมาร. **ราชาเพลงลูกทุ่ง ๕.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท แม่ไม้เพลงไทย (บางกอกคาสเสท) จำกัด.

...ตัวฉันมัทรีมาอยู่ป่า ทั้งสี่กษัตราด้วยความตั้งใจ หวังสลัดตัดกิเลส ว่าเป็นต้นเหตุให้มาอยู่ไพร พระเวสสันดรเมื่อตอนทำทาน หวังโพธิญาณอันยิ่งใหญ่ จึงได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา กราบไหว้บูชา สัมพุทธเจ้า...[๒๐]

การบำเพ็ญทานดังปรากฏในสื่อเพลงร่วมสมัยข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริจาคสองกุมารให้แก่ชูชก เป็นลักษณะเด่นของเวสสันดรชาดก และเป็นเหตุการณ์หลักที่ทำให้คน *"จำได้"* ดังนั้นแม้ว่าสื่อเพลงร่วมสมัยจะเลือกหยิบเพียงเหตุการณ์นี้ตอนเดียวมานำเสนอเรื่องราว เพราะข้อจำกัดรูปแบบของสื่อเพลงที่ใช้เวลาสั้นในการนำเสนอเรื่องราว แต่ผู้ที่ได้ยินได้ฟังก็รับรู้ได้ว่ามาจากเรื่องเวสสันดรชาดก

๒.๑.๒ การเดินป่า

การเดินป่าเป็นเหตุการณ์หลักจากชาดกที่ศิลปินนำมาเสนอในสื่อเพลงร่วมสมัย การเดินป่าเข้าสู่เขาวงกตปรากฏในพระสุตตันตปิฎก **เวสสันตรชาดก**[๒๑] และใน**อรรถกถาเวสสันตรชาดก**กล่าวถึงการเดินป่าเข้าสู่เขาวงกตของสี่กษัตริย์ ดังนี้

...จำเดิมแต่นั้น กษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดก็เสด็จดำเนินด้วยพระบาท. ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ได้มีพระดำรัสแก่พระนางมัทรีว่า

แน่ะแม่มัทรี แม่จงอุ้มกัณหาชินา เพราะเธอเป็นน้องเบา พี่จักอุ้มพ่อชาลี เพราะเธอเป็นพี่ หนัก.
ก็แลครั้นตรัสฉะนี้แล้ว กษัตริย์ทั้งสองก็อุ้มพระโอรสพระธิดาเสด็จไป พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า

พระราชาเวสสันดรทรงอุ้มพระกุมารชาลี พระมัทรีราชบุตรีทรงอุ้มพระกุมารีกัณหาชินา ต่างทรงบันเทิงตรัสปิยวาจากะกันและกันเสด็จไป.

---

[๒๐] อุทัยรัตน์ เกิดสุวรรณ. (๒๕๕๕). เพลงแหล่มัทรี. **สมบัติไทย.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท อีกแล้วครับท่าน จำกัด.

[๒๑] คาถาที่ [๑๐๙๘] – [๑๑๐๗]

กษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์ มีพระเวสสันดรเป็นต้นทอดพระเนตรเห็นคนทั้งหลายที่เดินสวนทางมา จึงตรัสถามว่า เขาวงกตอยู่ที่ไหน คนทั้งหลายตอบว่ายังไกล...[๒๒]

การเดินป่าของกษัตริย์ทั้งสี่พระองค์ที่ปรากฏในสื่อเพลงร่วมสมัยนั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์หลักนี้มีความสำคัญในฐานะเป็นเหตุการณ์ที่แสดงความเป็นวีรบุรุษของพระเวสสันดร ซึ่งต้องออกเดินทางผจญภัยไปในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคย ต้องเผชิญความยากลำบาก เป็นการฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตที่เลือกด้วยตนเอง เพื่อเน้นย้ำว่าพระเวสสันดรยินดีและเต็มใจบริจาคทาน การเดินป่าจึงเป็นเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์จะต้องฟันฝ่าอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาในชีวิต แสดงความมุ่งมั่นกล้าหาญของพระเวสสันดรการเดินป่าจึงเป็นเหตุการณ์หลักที่ได้รับการ *"สืบทอด"* ในสื่อเพลงร่วมสมัย ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น ๕ เพลง ได้แก่ เพลงพระเวสสันดรชาดก เพลงแห่พระเวส เพลง สี่กษัตริย์เดินดง เพลงมัทรีโศก และเพลงแหล่มัทรี ดังตัวอย่าง

...พระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณหาชาลีบุตรีโอราชา จากบ้านจากเมืองสู่เขาวงกต ปักกลดศาลาภาวนาบำเพ็ญ...[๒๓]

...แห่โพธิสัตว์ใช้ชาติ บ่มอำนาจบุญบารมี มุ่งสละโลกีย์ ตามวิถีของพุทธองค์...[๒๔]

...จะกล่าวถึงองค์สี่กษัตรา ออกจากพาราเข้าเดินดง พระเวสสันดรสุริยวงค์ท้าวเธออุ้มองค์พ่อชาลี โฉมนางมัทรีแม่กัลยา อุ้มแก้วกัณหากุมารี ออกตามเสด็จ

---

[๒๒] มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก. ใน **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๔.** กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๖๕๘ – ๖๕๙.

[๒๓] ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.

[๒๔] ปฤษณา วงศ์ศิริ. (๒๕๕๔). เพลง แห่พระเวส. **รวมเพลงละครชุดมนต์รักแม่น้ำมูล.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท จ๊ะทิงจา จำกัด จัดจำหน่าย.

พระสามีเดินจรลีมาในไพร...สี่กษัตราก็คลาไคล เข้าสู่พงไพรพนาดอน...[๒๕]

...ตั้งแต่จากบุรีย์เรา มาอยู่เขาวงกตสิงขรเขา ภูมิลำเนาเอาแนวพนามา ทิ้งโฉมไว้เหลือแต่ชื่อ พี่นี้หรืออยู่เอกา ต้องอ้างว้างหวาดผวา เจ้ามาตายในเขาวงกต ทิ้งลาภยศก็หามีไม่...[๒๖]

...ว่าจึงร้องสั่งแม่ชะนีจำ ถ้าลูกฉันมาช่วยบอกให้ได้ ตัวฉันมัทรีมาอยู่ป่า ทั้งสี่กษัตราด้วยความตั้งใจ หวังสลัดตัดกิเลส ว่าเป็นต้นเหตุให้มาอยู่ไพร พระเวสสันดร เมื่อตอนทำทาน หวังโพธิญาณอันยิ่งใหญ่ จึงได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา กราบไหว้บูชา สัมพุทธเจ้า ว่ากราบเอ่ยกราบก้มพนมหัตถ์อิทธิฤทธิ์และอำนาจจงคุ้มภัย...[๒๗]

การเดินป่าเป็นเหตุการณ์สำคัญในเรื่องเวสสันดรชาดก พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหาชินา เดินทางออกจากนครสีพีเข้าสู่เขาวงกต จนกระทั่งพระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่คือการบริจาคบุตรทาน การเดินป่าครั้งนี้จึงมีความหมายสำคัญในฐานะที่แสดงความกล้าหาญของพระเวสสันดร ในฐานะวีรบุรุษ เหตุการณ์หลักนี้ยังได้รับการสืบทอดต่อมาในสื่อเพลงร่วมสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยนิยมเล่าขานเรื่องราวอันเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ที่ตนประทับใจ

๒.๑.๓ ตัวละครสำคัญ

การสร้างสรรค์โดยใช้ตัวละครสำคัญเป็นลักษณะที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในสื่อเพลงร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการใช้ตัวละครที่มีลักษณะเด่นสำคัญที่ *“จำได้”* ได้แก่ ชูชกกับสองกุมาร และพระนางมัทรี

---

[๒๕] ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง สี่กษัตริย์เดินดง. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.

[๒๖] ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง มัทรีโศก. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.

[๒๗] อุทัยรัตน์ เกิดสุวรรณ. (๒๕๕๕). เพลงแหล่มัทรี. **สมบัติไทย.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท อีกแล้วครับท่าน จำกัด.

๒.๑.๓.๑ ชูชกกับสองกุมาร

ชูชกเป็นตัวละครสำคัญใน**เวสสันตรชาดก** เป็นพราหมณ์อาศัยอยู่หมู่บ้านพราหมณ์ทุนนวิฏฐะ แคว้นกาลิงครัฐ ชูชกเป็นภิกขาจารเที่ยว หาทรัพย์ เมื่อได้ทรัพย์มา ๑๐๐ กหาปณะได้นำไปฝากเพื่อนพราหมณ์ไว้ แต่เพื่อนพราหมณ์กลับนำทรัพย์ของชูชกไปใช้จึงไม่มีทรัพย์คืนให้ชูชก จำต้องยกลูกสาวคืออนางอมิตตตาปนาให้แก่ชูชก การรับรู้ความหมาย ตัวละครชูชกผ่านสื่อเพลงร่วมสมัยปรากฏจำนวน ๒ เพลง ได้แก่ เพลง ชูชกกัณหาชาลี และเพลงชูชกตลกของฉัน ดังตัวอย่าง

ตำนานชาดกชูชกกัณหาชาลี เริ่มเรื่องก็มีเฒ่าภิกขาจาร ชีวิตเริ่มต้นเคยเป็นคนขอทาน เที่ยวไปทุกบ้านหาคนใจบุญ ทั้งเหนือใต้แกไปทั่วแกล้งทำตัวเหมือนเต่าตุ่น เที่ยวขอทานไว้เป็นทุน พบคนใจบุญแกก็สบายการออดอ้อนแกยอดเยี่ยม ดูเล่ห์เหลี่ยมแกเหลือร้าย ทั้งคารมก็คมคาย หลงงมงายต้องจ่ายเงิน ใครเลื่องลือชื่อชูชก ทำตลกงกๆ เงิ่นๆ ดูด๊องแด๊งแกล้งทำเดิน พอได้เงินเอาไว้เก็บงำ ว่าป่าเขาลำเนาไพร หากินไปเช้ายันค่ำแสนลำบากทนตรากตรำ เดินหน้าดำแต่ได้เงินดี แกยอมให้ใครนั้นถางถางแต่หลังฉากแกเป็นเศรษฐี[๒๘]

การสร้างสรรค์เพลงด้วยการใช้ตัวละครชูชกมักปรากฏร่วมกับ สองกุมาร ดังในเพลงชูชกสองกุมาร

แม่จ๋าโอ้แม่มัทรี ลูกขอให้ช่วยปราณีมาช่วยหนูทีแม่คุณทูนหัว พ่อไม่เอ็นดูทิ้งให้หนูไปกับคนชั่ว เพราะมันมาทูลขอตัวหากแม้นไม่ไปมันก็เฆี่ยนตี ปากร้องเรียกหาแม่จ๋าอยู่ไหน มาช่วยเร็วไวเพราะหนูกำลังโดนเฆี่ยนตี โอ้ย แม่จ๋า แม่จ๋ะ แม่จ๋า แม่มัทรี สิ้นรักแล้วหรือนี่ถึงปล่อยเขาตีหนูแทบตาย

ชิชะ เจ้าเด็กน้อย อย่าทำสำออยเดี๋ยวจะโดนรอยหวาน หึ

โอ๊ย โอย แทบว่าจะสิ้นใจตายลุงจ๋าอย่าทำหนูเลย โธ่ลุงเอ๋ยจงปล่อยหนูไป

นี่แน่ะ หึ อ้ายวายร้าย เดี๋ยวตีเสียตายแล้วยังมาทำสำออย

โธ่ลุงจ๋า อย่าเตะตีด่าแล้วว่าลูกน้อย ป่านนี้แม่หนูคงคอย โอ้พ่อผมน้อย จงปล่อยหนูไป

---

[๒๘] ไวพจน์ เพชรสุพรรณ. (๒๕๕๒). เพลง ชูชกกัณหาชาลี. **ชุด มันมากับความแค้น.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท กรุงไทยออดิโอ จำกัด.

หน็อยแน่ อ้ายตัวดี มาว่ากูนี้หัวล้านได้ มานี่ อี๊ อื้อ ตีให้ตาย จะเอาไว้ไย ไอ้เด็กสันดาน ๆ อี๊[๒๙]

การใช้ตัวละครชูชกร่วมกับสองกุมารในสื่อเพลงร่วมสมัยแสดงให้เห็นว่าฉากการบริจาคสองกุมารเป็นฉากที่ได้รับความนิยม และเป็นที่ประทับใจจน *"จำได้"* เพราะแสดงให้เห็น *"ความร้ายกาจ"* และการเป็นตัวร้ายของชูชก ซึ่งทำให้สงสารสองกุมารมากขึ้น การที่ชูชกทารุณสองกุมารจึงสร้างความสะเทือนใจแก่ผู้รับสาร ทำให้จดจำตัวละครทั้งสามตัวนี้ได้ อาจกล่าวได้ว่าชูชกเป็นตัวละครฝ่ายร้ายและสองกุมารเป็นตัวละครฝ่ายดี ชูชกเป็นผู้ทำทารุณกรรมสองกุมารซึ่งอ่อนแอและน่าสงสาร ทำให้ผู้รับสารสงสารสองกุมารและรังเกียจชูกชกในขณะรับรู้เหตุการณ์ตอนนี้ เหตุการณ์การบริจาคสองกุมารจึงได้รับการสืบทอดต่อมาจากเวสสันตรชาดกในพระไตรปิฎกและ**อรรถกถาเวสสันตรชาดก**

นอกจากความร้ายกาจของชูชกแล้ว สื่อเพลงข้างต้นยังสะท้อนการรับรู้ความหมายตัวละครชูชกผ่านสื่อเพลงร่วมสมัย โดยแสดงเหตุผลที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่าเหตุใดชูชกจึงมีทรัพย์มาก เนื่องจากชูชกเป็นผู้ที่มี *"วาทศิลป์"* ดังเห็นได้จาก *"การออดอ้อนแกยอดเยี่ยม" "ทั้งคารมก็คมคาย"* เป็นต้น

นอกจากนี้ตัวละครชูชกยังได้รับการสร้างสรรค์ใหม่ โดยเปลี่ยนความหมายจากชูชกในชาดกให้เป็นชูชก *"สมัยใหม่"* ที่มีลักษณะ *"อ้วนพี"* แต่ยังคงลักษณะเดิมที่สำคัญของชูชกคือเป็นผู้ที่ *"งก" "ข้าวของไม่มี ติดมือ" "ซื้อสร้อยทองให้เท่าหนวดกุ้ง"* ทั้งนี้ชูชกได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ *"เที่ยวภิกขาจารได้กหาปณะ"* ดังในเพลงปรากฏคำว่า *"มีเงินเป็นตัน"* และยังคงลักษณะของชูชกที่เป็นผู้มี *"วาทศิลป์"* ในทางการใช้วาจา มีคารมคมคาย และมีอารมณ์ขัน ดังปรากฏในเพลงว่า *"พูดตลกทุกครั้งที่เหงา" "อารมณ์ขบขัน" "หัวเราะยิ้มได้ทั้งวัน" "รับมุกไม่ทันขำกันทั้งนั้น" "พูดตลกนกตกมาตาย"* ดังในเพลงชูชกตลกของฉัน

...ถึงพี่ไม่ได้เป็นนายก แต่เป็นชูชกอยู่ในใจฉัน รูปร่างถึงดูอ้วนพี ถ้าดูดีดีก็เท่ห์เหมือนกัน พูดตลกทุกครั้งที่เหงา ชอบหอมแก้มขาวนั้นเป็นรางวัล

---

[๒๙] สุรพล สมบัติเจริญ. (๒๕๕๑). เพลงชูชกสองกุมาร. **ราชาเพลงลูกทุ่ง ๕.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท แม่ไม้เพลงไทย (บางกอกคาสเสท) จำกัด.

ถึงพี่ไม่ได้เป็นชูชก แต่ก็ยังงกยามมาหาฉัน ข้าวของไม่มีติดมือ ทำตีหน้าซื่อ รอดไปวันวัน ซื้อสร้อยทองให้เท่าหนวดกุ้ง ทำเป็นสะดุ้งยัก คิ้วขบฟัน

ชูชก ตลกในใจ ใครจะว่าไง ฉันรักของฉัน ชอบพี่ตรงที่จริงใจ ฉลาดหัวไว ผู้ชายในฝัน อบอุ่นทุกครั้งที่กอด ทำดีตลอด มีเงินเป็นตัน

ถึงพี่ไม่ได้เป็นชูชก แต่ก็ชอบพกอารมณ์ขบขัน หัวเราะยิ้มได้ทั้งวัน รับมุกไม่ทันขำกันทั้งนั้น พูดตลกนกตกมาตาย หาไม่ได้ง่ายนี่แหละ แฟนฉัน...[๓๐]

นอกจากนี้การเทียบว่า *"ถึงพี่ไม่ได้เป็นนายก แต่เป็นชูชกอยู่ในใจฉัน"* แสดงให้เห็นอำนาจของผู้ชายคนนี้ (ชูชก) ที่เทียบเท่ากับ *"นายก"* หมายถึงผู้เป็นนาย ซึ่งแม้จะมีรูปร่างอ้วน พูดตลก และตระหนี่ แต่การที่ *"มีเงินเป็นตัน"* ก็ทำให้ผู้หญิงยอมรับชูชกได้ การเปลี่ยนแปลงความหมายชูชกในชาดกให้เป็นชูชกสมัยใหม่สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของคติเรื่องชูชกในสังคมไทยยุคทุนนิยมที่เน้นเรื่องวัตถุนิยม ชื่นชมคนมีเงิน แม้จะอัปลักษณ์เพียงใดแต่หากมีทรัพย์สินเงินทองแล้วก็เอาชนะใจผู้หญิงได้ รูปลักษณ์ภายนอกจึงเป็นสิ่งที่มองข้ามได้หากมีฐานะดี

๒.๑.๓.๒ พระนางมัทรี

พระนางมัทรีเป็นตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่นิยมนำมาสร้างสรรค์ในสื่อเพลงร่วมสมัย เนื่องจากพระนางมัทรีทรงเป็นมารดาที่ห่วงใยและรักพระโอรสพระธิดา เมื่อทรงหาสองกุมารไม่พบจึงเป็นลมหมดสติไป พระนางมัทรีเป็นตัวละครที่ได้รับความสงสารเห็นใจ โดยเฉพาะฉากที่พระนางตามหาสองกุมาร ใน**อรรถกถาเวสสันตรชาดก** พรรณนาความรู้สึกของพระนางมัทรีเมื่อขณะทรงตามหาสองกุมาร ดังนี้

...พระนางมัทรีก็หวั่นพระหฤทัยเสด็จเที่ยวค้นหาพระโอรสพระธิดาของพระองค์ด้วยอาศัยแสงจันทร์ เสด็จถึงสถานที่ทั้งปวงนั้นๆ มีต้นหว้าเป็นต้น ซึ่งเป็นที่พระโอรสพระธิดาเคยเล่น ทรงคร่ำครวญ...พระนางมัทรีทรงค้นหาพระโอรสพระธิดาบนภูเขา ไม่เห็นก็ทรงคร่ำครวญเสด็จลงจากภูเขามาสู่อาศรมบทอีก ทรงคร่ำครวญถึงพระโอรสพระธิดา...พระนางเจ้าก็เต็มแน่นไปด้วยลูกศรคือความโศก พระกายสั่นดุจ

---

[๓๐] โบ อมิตตดา. (๒๕๕๕). เพลง ชูชกตลกของฉัน. **อัลบั้ม หนวดมหาเสน่ห์.** กรุงเทพฯ: บริษัท ลูกทุ่งอินเตอร์เน็ต จำกัด.

แม่ไก่ถูกตี เสด็จเที่ยวค้นหาตามที่เคยค้นหาครั้งแรกแล้ว...เสด็จเที่ยวไปยังสถานที่นั้นๆ ด้วยความเร็วดุจลมถึง ๓ วาระได้ยินว่าสถานที่พระนางเจ้าเสด็จเที่ยวไปตลอดราตรีหนึ่ง ประมาณระยะทางราว ๑๕ โยชน์ ลำดับนั้น ราตรีสว่าง อรุณขึ้น พระนางเจ้าเสด็จมาประทับยืนคร่ำครวญอยู่ ณที่ใกล้ พระมหาสัตว์อีก.[๓๑]

การสร้างสรรค์ตัวละครพระนางมัทรีในสื่อเพลงร่วมสมัย มีจำนวนทั้งสิ้น ๒ เพลง ได้แก่ เพลงแหล่มัทรี และเพลงมัทรีโศก ดังตัวอย่าง

...โอ้แสนสงสารแม่มัทรี โศกเศร้าโศกีลูกมาจากไป เจ้าเคยวิ่งเล่นกันอยู่แถวนี้ มองหาไม่มีแล้วใจหาย เคยวิ่งมารับเอาหาบคอน เมื่อตะวันรอนๆ แม่จำได้ แม่เคยกอดรัดลูกไว้ในอ้อม เจ้าเอียงแก้มให้หอมทั้ง ขวาซ้าย ว่ามาบัดนี้ไม่มีวี่แวว แม้แต่เสียงเจื้อยแจ้วก็หายไป กัณหาชาลีของแม่เอ๋ย หนีแม่ไปเลยนะทรามวัย เมื่อยามจะกินแม่เคยป้อน เมื่อยามจะนอนแม่ก็กล่อมไกว ว่าโอละเห่ ว่าโอละชา หลับเสียเถิดหนาอย่าร้องไห้ หวนคิดถึงลูกด้วยใจพันผูก ใจแม่เป็นทุกข์แทบจะวางวาย ต้องมาเดินดงพงป่า วังเวงเหว่ว้าน่าใจหาย แว่วเสียงวิหคนกการ้องสั่น ทั้งเสียงจั๊กจั่นและเรไร ว่าจึงร้องถามวิหคจ๋า เห็นลูกฉันมาทางนี้ไหม ชะนีน้อยห้อยโหนโยนตัวส่งเสียงระรัวอยู่ก้องไพร ว่าจึงร้องสั่งแม่ชะนีจ๋า ถ้าลูกฉันมาช่วยบอกให้ได้ ตัวฉันมัทรีมาอยู่ป่า ทั้งสีกษัตราด้วยความตั้งใจ หวังสลัดตัดกิเลส ว่าเป็นต้นเหตุให้มาอยู่ไพร พระเวสสันดรเมื่อตอนทำทาน หวังโพธิญาณอันยิ่งใหญ่...[๓๒]

ผู้วิจัยพบว่าเพลงมัทรีโศกพรรณนาความโศกของพระนางมัทรีที่ทรงหมดสติเนื่องจากทรงตามหาสองกุมารไม่พบ โดยเล่าผ่านตัวละครสำคัญคือพระเวสสันดร ดังนี้

---

[๓๑] มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก. ใน **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๗๕๓ – ๗๕๖.

[๓๒] อุทัยรัตน์ เกิดสุวรรณ. (๒๕๕๕). เพลงแหล่มัทรี. **สมบัติไทย.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท อีกแล้วครับท่าน จำกัด.

...ปางนรินทร์ปิ่นนเรศ องค์พระเวสสันดร เห็นมัทรีศรีสมร มานิ่งนอนที่หน้าศาลา พระทรงศักดิ์ พระพักตร์เธอเผือด ดังใครมาเชือดเอาดวงชีวา เสียดายนุชสุดสุดา อนิจจาว่าแสนเสียดาย สำคัญแน่แม่มัทรี มาสิ้นชีวีลงวางวาย ประคองกรขึ้นช้อนกาย มัทรีผู้สายสวาททรวง ก็ยกเศียรนางนั้นมาวางบนตัก แล้วพิศพักตร์แม่พุ่มพวง ว่างามดังจันทร์บุหลันหลวง ก็มาลอยร่วงให้เลือนลอย ว่าโอโอ้มัทรีแม่ยอดสร้อย พักดูหน้าพี่สักหน่อยหมอบชม้อยมาลอยเลือน ก็นับแต่วันบรรพชา จะนับมาได้เจ็ดเดือน ไม่เคยต้องกายแม่งามเหมือน มัทรีแม่เพื่อนโพธิญาณ สงสารองค์ผู้ทรงยศโศกกรรม สลดโอ้น่าสงสาร พลางยกเศียรยุพาพาน ประทับทานอยู่บนเพลา สำออยเอื่อนแม่เพื่อนยาก ตั้งแต่จากบุรีย์เรา มาอยู่เขาวงกตสิงขรเขาภูมิลำเนาเอาแนวพนา มาทิ้งโฉมไว้เหลือแต่ชื่อ พี่นี้หรืออยู่เอกา ต้องอ้างว้างหวาดผวา เจ้ามาตายในเขาวงกต ทิ้งลาภยศก็หามีไม่ เจ้าสลบนิ่งลงไปหวนนึกว่าตายแม่มัทรี จะทำอย่างไรเล่าพระเวสฯ เอ๊ยมัทรีทรามเชยต้องมาม้วยเป็นผี เพื่อนสักคนก็หาไม่มี ถ้าขาดมัทรีจะขอลาตาย...[๓๓]

การพรรณนาความโศกของพระนางมัทรีผ่านความนึกคิดและอารมณ์ของพระเวสสันดรในสื่อเพลงร่วมสมัยข้างต้นมีลักษณะการ “สืบทอด” จาก**อรรถกถาเวสสันตรชาดก** ดังนี้

...ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าพระองค์สั่นด้วยทรงสำคัญว่า พระนางมัทรีสิ้นพระชนม์เสียแล้ว ทรงรำพึงว่า มัทรีมาสิ้นพระชนม์ในที่ต่างด้าวอันไม่ใช่ฐานะ หากว่าเธอทำกาลกิริยาในเชตุดรราชธานี การบริหารก็จักเป็นการใหญ่ รัฐทั้งสองก็สะเทือนถึงกัน ก็ตัวเราอยู่ในอรัญญประเทศแต่ผู้เดียวเท่านั้น จักทำอย่างไรดีหนอ ทรงคำนึงดังนี้แล้ว แม้เป็นผู้มีความโศกมีกำลัง ก็ทรงตั้งพระสติให้มั่น เสด็จลุกขึ้นด้วยทรงสำคัญว่า เราจักต้องรู้ให้แน่ก่อน จึงวางพระหัตถ์เบื้องขวาตรงพระหทัยวัตถุแห่งพระนางเจ้า ก็ทรงทราบว่ายังมีความอบอุ่นเป็นไปอยู่ จึงทรงนำน้ำมาด้วยพระเต้า แม้มิได้ทรงถูกต้องพระกายตลอด ๗ เดือน แต่ไม่อาจจะทรงกำหนดความที่พระองค์เป็นบรรพชิต เพราะความโศกมีกำลัง มีพระนัยนาเต็มไปด้วยพระอัสสุชล ช้อนพระเศียรของพระนางเจ้าขึ้นวางบนพระเพลา พรมด้วยน้ำ

---

[๓๓] ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง มัทรีโศก. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.

ลูบพระพักตร์และที่ตรงพระหทัยประทับนั่งอยู่...[๓๔]

การสืบทอดความโศกของพระนางมัทรีซึ่งเป็นตัวละครสำคัญจากเวสสันตรชาดกสู่สื่อเพลงร่วมสมัยช่วยเน้นย้ำความยิ่งใหญ่ในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร ซึ่งแนวคิดเรื่องทานบารมีเป็นแนวคิดสำคัญของชาดกเรื่องนี้ การสืบทอดเช่นนี้ยังคงแสดงให้เห็นลักษณะเด่นของภาวะอารมณ์ของตัวละครที่นำเสนอสู่สื่อเพลงร่วมสมัย

๒.๒ *"คิด เห็น เป็น ภาพ"*: การให้ความหมายตัวละครผ่านมิวสิควีดิโอ

การรับรู้เป็นปฏิกิริยาของอวัยวะสัมผัสในตัวเราที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าทุกเวลา เป็นความรู้ ความคิดของมนุษย์ เมื่อผสมผสานการรับรู้กับรูปแบบเข้าด้วยกันจึงก่อให้เกิดการเห็น ความคิด และการปรับตัวของมนุษย์ อันเป็นผลมาจากอารมณ์คือความรู้ ความเชื่อ ความตั้งใจ ความหวัง และความกังขา เป็นต้น[๓๕]

การรับรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้นั้นอาจเกิดจากการใช้ *"สื่อ"* เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน มิวสิควีดิโอเพลงที่เกี่ยวเนื่องกับเวสสันดรชาดก เป็นสื่อรูปแบบหนึ่งที่สร้างความเข้าใจร่วมกันด้วยการใช้เสียง และด้วยการแสดงให้เห็น ซึ่งศิลปะที่สร้างสื่อร่วมกันทางการเห็นนั้นเรียกว่า ทัศนศิลป์ เป็นการรับรู้ทางสายตาหรือที่เรียกว่า Visual Perception[๓๖]

มิวสิควีดิโอเพลงที่เกี่ยวข้องกับพระเวสสันดรชาดกในรูปแบบ *"สื่อ"* ด้วยวิธีการสร้าง *"ความหมาย"* ให้เกิดเป็น "ภาพ" ซึ่งหากพิจารณาเพลงร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับเวสสันดรชาดกที่เป็นมิวสิควีดิโอนั้น สามารถพิจารณาจากเนื้อหาของเพลง และการพิจารณาจาก "ภาพ" ประกอบเนื้อหา หรือมิวสิควีดิโอ

---

[๓๔] มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก. ใน **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๗๕๗.

[๓๕] อารี สุทธิพันธุ์. (๒๕๕๑). **ผลึกความคิดศิลปะ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า ๘๐.

[๓๖] **เรื่องเดียวกัน.** หน้า ๙๒.

พระเวสสันดร: ผู้ทำทานยิ่งใหญ่

สื่อเพลงร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับเวสสันดรชาดกพบการสื่อความหมายให้ผู้ฟังรับรู้ว่าพระเวสสันดรเป็นผู้ที่มีจิตใจน้อมนำในการบำเพ็ญทาน ดังตัวอย่างคำที่ใช้ในเพลง เช่น “มหาทาน” “บุญทาน” “บุญใหญ่” คำดังกล่าวแสดงพฤติกรรมของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ส่งผลต่อการสร้างภาพและสร้างความหมายให้แก่ตัวละคร ดังตัวอย่าง

...บุญผะเหวดมหาเวสสันดร ชาดกบทตอนเล่าขานกันมา องค์พุทธาพระสัมมาสัมมา พระโพธิญาศาสดาศาสดา ร่มโพธิ์ชายคา ศาสนิกชน ปางชาติประสูติตน ***มหาทาน มหาทาน....***

ถึงเดือนสี่บุญนี้ไฮมงาน ***บุญใหญ่****สะท้านองค์พระราชา ลูกหลานนอบน้อมสักการบูชา บุญงานมหา มหาเวสสันดร ชาดกบทตอนขององค์พระสัมมา เชิญพระราชา มหาเวสสันดร...*[๓๗]

ภาพที่ ๒ พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบุตรทาน ชูชกโบยตีสองกุมาร[๓๘]

---

[๓๗] ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.

[๓๘] ภาพจากมิวสิควิดีโอเพลงพระเวสสันดรชาดก (ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.)

การแสดงภาพมิวสิควีดิโอตอนพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบุตรทานข้างต้นนั้น ช่วยเน้นย้ำความหมาย “มหาทาน” ให้เกิดเป็นภาพ

พระนางมัทรี: นางแก้วคู่บารมี

ในสื่อเพลงร่วมสมัยพบการสื่อความหมายให้ผู้ฟังรับรู้ว่าพระนางมัทรีเป็นตัวละครผู้มีจิตใจงาม เป็นมารดาที่ดี เป็นภรรยาที่ดี ดังปรากฏคำเรียกพระนางมัทรีหลากหลาย ได้แก่ *“นางมัทรีแม่กัลยา” “แม่คุณทูนหัว” “มัทรีศรีสมร” “นุชสุดสุดา” “มัทรีผู้สายสวาททรวง” “แม่พุ่มพวง” “มัทรีแม่ยอดสร้อย” “แม่งามเหมือน” “มัทรีแม่เพื่อนโพธิญาณ” “ยุพาพาน” “แม่เพื่อนยาก” “มัทรีทรามเชย”* ดังในเพลงมัทรีโศก

มัทรีศรีสมร *มานิ่งนอนที่หน้าศาลา พระทรงศักดิ์ เออ พระพักตร์เธอเผือดดังใครมาเชือดเอาดวงชีวา เสียดาย**นุชสุดสุดา** อนิจจาว่าแสนเสียดาย สำคัญแน่แม่มัทรี มาสิ้นชีวีลงวางวาย ประคองกรขึ้นซ้อนกาย **มัทรีผู้สายสวาททรวง** ก็ยกเศียรนางนั้นมาวางบนตัก แล้วพิศพักตร์แม่ พุ่มพวง ว่างามดังจันทร์บุหลันหลวง ก็มาลอยร่วงให้เลือนลอย ว่าโอโอ้มัทรี**แม่ยอดสร้อย...มัทรีแม่เพื่อนโพธิญาณ** สงสารองค์ผู้ทรงยศ โศกกรรมสลดโอ้น่าสงสาร พลางยกเศียร**ยุพาพาน** ประทับทานอยู่บนเพลา สำออยเอื่อนแม่เพื่อนยาก*[๓๙]

ภาพที่ ๓ และ ๔ พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหาชินา และสองกุมารถูกชูชกโบยตีพาไป[๔๐]

[๓๙] ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง มัทรีโศก. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.

[๔๐] ภาพจากมิวสิควีดีโอ เพลง มัทรีโศก (ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง มัทรีโศก. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.).

ภาพที่ ๕ พระนางมัทรีทรงตามหาสองกุมารไม่พบจึงทรงหมดสติ[๔๑]

นอกจากนี้ เมื่อสองกุมารเรียกพระนางมัทรีในสื่อเพลงร่วมสมัยใช้คำว่า *"แม่คนที่เคยปราณี"* อันแสดงให้เห็นน้ำพระทัยของพระนางให้เด่นชัดขึ้น

แม่จ๋าโอ้แม่มัทรี ***ลูกขอให้ช่วยปราณี****มาช่วยหนูที****แม่คุณทูนหัว****พ่อไม่เอ็นดู ทิ้งให้หนูไปกับคนชั่ว เพราะมันมาทูลขอตัวหากแม้นไม่ไปมันก็เฆี่ยนตี ปากร้องเรียกหาแม่จ๋าอยู่ไหน มาช่วยเร็วไวเพราะหนูกำลังโดนเฆี่ยนตี*[๔๒]

การแสดงภาพของพระนางมัทรีผ่านมิวสิควีดิโอข้างต้นช่วยเน้นย้ำความหมายความเป็นนางแก้ว และเน้นบทบาทความเป็นแม่ของพระนางที่เมื่อไม่พบสองกุมารแล้วทรงเป็นลมหมดสติไป

ชูชก: พระเอก หรือ ผู้ร้าย

สื่อเพลงร่วมสมัยที่เกี่ยวกับเวสสันดรชาดกพบการสื่อความหมายให้ผู้ฟังรับรู้ว่า ชูชกเป็นตัวละครที่มีจิตใจทราม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นตัวอย่างของการประกอบอาชีพแบบ *"สัมมาอาชีพ"* คือซื่อตรงในอาชีพของตนเอง ขยันหมั่นเพียรในการเที่ยว *"ภิกขาจาร"* ดังในเพลงชูชกกัณหาชาลี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนภาพลักษณ์ของชูชกให้ผู้เสพเห็น *"มุมดี"* ต่างจากการรับรู้ความหมายเดิมว่าชูชกเป็นตัวละครปฏิปักษ์ที่มีลักษณะอัปลักษณ์ทั้งกายใจ เพราะชูชกในเพลงนี้ขยันทำมาหากิน อดทนต่อการดูหมิ่นดูแคลน ไม่ไปรีดไถหรือขโมยใคร ดังในเพลงชูชกกัณหาชาลี

---

[๔๑] ภาพจากมิวสิควีดีโอ เพลง มัทรีโศก (ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง มัทรีโศก. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.).

[๔๒] เพลง **ชูชกสองกุมาร** ของ สุรพล สมบัติเจริญ

ตำนานชาดกชูชกกัณหาชาลี เริ่มเรื่องก็มีเฒ่าภิกขาจาร ชีวิตเริ่มต้นเคยเป็นคนขอทาน เที่ยวไปทุกบ้านหาคนใจบุญ ทั้งเหนือใต้แกไปทั่วแกล้งทำตัวเหมือนเต่าตุ่น เที่ยวขอทานไว้เป็นทุน พบคนใจบุญแกก็สบาย การออดอ้อนแกยอดเยี่ยม ดูเล่ห์เหลี่ยมแกเหลือร้าย ทั้งคารมก็ คมคาย หลงงมงายต้องจ่ายเงิน ใครเลื่องลือชื่อชูชก ทำตลกงกๆ เงิ่นๆ ดูด้องแด้งแกล้งทำเดิน พอได้เงินเอาไว้เก็บงำ ว่าป่าเขาลำเนาไพร ***หากินไปเช้ายันค่ำแสนลำบากทนตรากตรำ*** *เดินหน้าดำแต่ได้เงินดี แกยอมให้ใครนั้น ถางถาง****แต่หลังฉากแกเป็นเศรษฐี ใครดุด่าว่าไม่ดี แกไม่ไปจี่เหมือนโจรปล้นไพรให้ก็เอา ไม่ให้ไม่เอา ชูชกเฒ่าไม่เคยรีดไถ*** *คนปราณีก็มีเยื่อใย มีน้ำใจเขาก็ให้ทาน*[๔๓]

การสื่อความหมายให้ผู้ฟังรับรู้ว่า ชูชกเป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยโหดร้าย มีลักษณะอัปลักษณ์ *“ผมน้อย” “หัวล้าน”* และในทรรศนะของผู้แต่งเพลงนั้นชูชกเป็น *“คนชั่ว”* โดยแสดงผ่านคำพูดของสองกุมารว่าถูกชูชกเฆี่ยนตีจนเจ็บปวดทรมาน แม้จะวิงวอนร้องขอเพียงใดชูชกก็ไม่ยอมปล่อยสองกุมาร กลับยิ่งทำร้าย *“ตีให้ตาย”* และด่าว่าสองกุมารว่าเป็น *“ไอ้เด็กสันดาน”* ลักษณะเช่นนี้จึงเน้นย้ำความโหดร้ายทารุณของชูชกได้เป็นอย่างดี ดังในเพลงชูชกสองกุมาร

แม่จ๋าโอ้แม่มัทรี ลูกขอให้ช่วยปราณีมาช่วยหนูทีแม่คุณทูนหัว พ่อไม่เอ็นดูทิ้งให้หนูไปกับคนชั่ว เพราะมันมาทูลขอตัวหากแม้นไม่ไปมันก็เฆี่ยนตี ปากร้องเรียกหาแม่จ๋าอยู่ไหน มาช่วยเร็วไวเพราะหนูกำลังโดนเฆี่ยนตี โอ้ย แม่จ๋า แม่จ๊ะ แม่จ๋า แม่มัทรี สิ้นรักแล้วหรือนี่ถึงปล่อยเขาตีหนูแทบตาย

ชิชะ เจ้าเด็กน้อย อย่าทำสำออยเดี๋ยวจะโดนรอยหวาน หึ
โอ๊ย โอย แทบว่าจะสิ้นใจตายลุงจ๋าอย่าทำหนูเลย โธ่ลุงเอ๋ยจงปล่อยหนูไป
นี่แน่ะ หึ อ้ายวายร้าย เดี๋ยวตีเสียตายแล้วยังมาทำสำออย
โธ่ลุงจ๋า อย่าเตะตีด่าแล้วว่าลูกน้อย ป่านนี้แม่หนูคงคอย โอ้พ่อ ผมน้อยจงปล่อยหนูไป

---

[๔๓] ไวพจน์ เพชรสุพรรณ. (๒๕๕๒). เพลง ชูชกกัณหาชาลี. ชุด **มันมากับความแค้น.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท กรุงไทยออดิโอ จำกัด.

หน็อยแน่ อ้ายตัวดี มาว่ากูนี้หัวล้านได้ มานี่ อี๊ อื้อ ตีให้ตาย จะเอาไว้ไย ไอ้เด็กสันดาน ๆ อี๊[๔๔]

นอกจากนี้ในเพลงยังพบการใช้คำอุทานแสดงอารมณ์ เพื่อให้เห็นภาพความโหดร้ายของชูชก และทำให้สงสารสองกุมารมากขึ้น ดังเช่น คำว่า *"โอ๊ย" "โอย"* แสดงอาการเจ็บปวดอันเนื่องมาจากการถูกเฆี่ยนตี และ *"อี๊ อื้อ"* แสดงให้เห็นการใช้แรงตีสองกุมารอย่างแรง คำอุทานแสดงอารมณ์นี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความน่ารังเกียจของชูชก และเกิดความสงสารสองกุมาร

๓. เพลงร่วมสมัย: บทบาทของสื่อเวสสันดรชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

เวสสันดรชาดกเป็นชาดกเรื่องหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นวัตถุดิบที่นำมาสร้างสรรค์ในสื่อเพลงร่วมสมัย จากการวิเคราะห์บทบาทของสื่อเพลงร่วมสมัย พบว่ามีบทบาท ๓ ประการ ได้แก่ การให้ความบันเทิง ความเพลิดเพลิน การรักษาและสืบทอดความสำคัญของประเพณี บุญผะเหวด และการเป็นเครื่องมือเผยแพร่คำสอนพุทธศาสนา

๓.๑ การให้ความบันเทิง หรือสร้างความเพลิดเพลิน

เพลงร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับเวสสันดรชาดกมีบทบาทในการให้ความบันเทิงและสร้างความเพลิดเพลินแก่คนในสังคม เนื่องจากรูปแบบสื่อที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่ต้องฟังเทศน์ – สวดเรื่องเวสสันดรชาดก ปรับเปลี่ยนมาเป็นการรับรู้ชาดกด้วยสื่อประเภทเพลง ซึ่งมิวสิควีดิโอแสดงเรื่องราวชาดกนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการรับรู้สารจากสื่อ ซึ่งมีดนตรี และภาพประกอบอันมีบทบาทสำคัญในการสร้างความบันเทิง ความเพลิดเพลินใจ เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการมีประสบการณ์ตรงจากที่ต้องนั่งฟังเทศน์ชาดกที่วัดมาเป็นการมีประสบการณ์ทางศาสนาผ่านสื่อ ซึ่งสามารถสร้างประสบการณ์ทางสุนทรียะได้ในอีกรูปแบบหนึ่ง

---

[๔๔] สุรพล สมบัติเจริญ. (๒๕๕๑). เพลงชูชกสองกุมาร. **ราชาเพลงลูกทุ่ง ๕.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท แม่ไม้เพลงไทย (บางกอกคาสเสท) จำกัด.

นอกจากนี้สื่อเพลงร่วมสมัยยังเป็นสื่อสร้างสรรค์ที่ช่วยสร้างจินตนาการบางอย่างเพื่อปลดปล่อยตนเองจากความเป็นจริง อันเป็นการเติมเต็มอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์

๓.๒ การรักษาและสืบทอดความสำคัญของประเพณีบุญผะเหวด

งานบุญผะเหวดเป็นงานบุญเดือนสี่ ซึ่งเป็นงานประจำปีของชาวภาคอีสาน จัดขึ้นทุกปีในช่วงระหว่างออกพรรษา เรียกกันว่างานบุญ เดือนสี่ หรือบุญผะเหวด จะจัดติดต่อกัน ๓ วันเป็นอย่างน้อย วันแรกเป็นวันเตรียมงานเรียกกันว่า *"มีอโฮม"* หมายถึงการร่วมแรงร่วมใจกันมาทำงาน ช่วยกันตกแต่งศาลาที่จะเทศน์มหาชาติให้มีบรรยากาศเหมือนอยู่ในป่าเขาวงกต วันที่ ๒ จะมีแห่พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา ชินามายังศาลาวัด การแห่นี้จะมีดนตรีพื้นเมืองและการเซิ้งส่วนวันที่ ๓ จะฟังเทศน์มหาชาติและมีการทำบุญอื่นๆ อย่างเช่น การเทศน์กัณฑ์หลอน การแห่ข้าวพันก้อน การแห่ผ้าพระเวส ซึ่งใช้ผ้าขาวเขียนเป็นเรื่องราวเวสสันดรชาดก เป็นต้น สื่อเพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกมีบทบาทในการรักษาและสืบทอดความสำคัญของงานบุญผะเหวด ดังปรากฏการบรรยายในสื่อเพลงร่วมสมัย และภาพจากมิวสิควีดิโออันสะท้อนให้เห็นประเพณีงานบุญผะเหวด ดังในเพลงพระเวสสันดรชาดก เพลงแห่พระเวส และเพลงบุญมหาชาติขาดอ้าย

บุญผะเหวดมหาเวสสันดร ชาดกบทตอนเล่าขานกันมา...มาแห่ กัณฑ์หลอนหัวใจชื่นมื่น ฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนสำราญ แห่ข้าว พันก้อน กินข้าวปุ้นคาวหวานศาสนสถาน จัดงานปฏิมาพี่น้องชาวประชาแห่แหนทำบุญ ขบวนกองบุญแห่พระเวสเข้าเมือง...เดินกันเป็นสายแห่แหนเรื่องราว ผ้าขาวแต่งแต้มพระชาติสันดร...แห่ผะเหวดเข้าเมือง[๔๕]

[๔๕]ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.

ภาพที่ ๖ และ ๗ งานบุญผะเหวดมีขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง[๔๖]

เชิญองค์เจ้าพระเวสสันดร กลับนครคีรีนคเรศ ไปปกเกศชาวพระนครนั้น เทอญ บุญพระเวสบ้านเฮา หนุ่มๆ สาวๆ ผู้เฒ่าผู้ใหญ่โบราณสืบประเพณีไว้ ตกเดือนสี่ไทยจะมีงานทุกปี บุญบ้านนี้ถิ่นอีสานบ้านเฮาเรียกว่าบุญมหาชาติ แห่โพธิสัตว์ใช้ชาติบ่มอำนาจบุญบารมี มุ่งสละโลกีย์ ตามวิถีของพุทธองค์ พวกเฮาหมู่ลูกเหลนหลานสร้างบุญทานร่วมจิตจำนง มาแห่องค์มหาเวส รุ่งขึ้นแห่กันหลอน สาวหนุ่มฟ้อนร่วมกันแห่มา ถวายกัณฑ์ให้กับหลวงตา ชาวบ้านทั่วหน้าร่วมบุญกุศล หนุ่มหน้ามนสาวน้อยหน้าหวาน ร่วมบุญทานฮักกันม่วนกัน บุญพระเวสม่วนล้นบ้านชาวอุบลร่วมใจสัมพันธ์...[๔๗]

---

[๔๖] ภาพจากมิวสิควิดีโอเพลงพระเวสสันดรชาดก (ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.)

[๔๗] ปฤษณา วงศ์ศิริ. (๒๕๕๔). เพลง แห่พระเวส. **รวมเพลงละครชุดมนต์รักแม่น้ำมูล.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท จ๊ะทิงจา จำกัด.

ภาพที่ ๘ – ๑๑ งานบุญผะเหวดมีขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง

การแห่ผ้าพระบฏ และการฟังเทศน์มหาชาติ[๔๘]

สื่อเพลงร่วมสมัยข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่างานบุญผะเหวด เป็นงานบุญสำคัญยิ่งใหญ่ของภาคอีสาน ผู้คนศรัทธาเข้าร่วมฟังเทศน์ โดยเฉพาะงานบุญผะเหวดที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวคือ จ.ร้อยเอ็ด ได้แก่ เทศกาลงานประเพณี *"ไปกินข้าวปุ้นร่วมบุญผะเหวด"* ในงานมีฟ้อนรำ แห่กลองยาว และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือคือ *"ปู่พลาญชัย"* ดังตัวอย่าง

ล่ะดอกสะแบงแดงเต็มต้น คนเมืองเกินเอาบุญใหญ่ โฮมกันบึงพลาญชัย บุญผะเหวดฮอดแล้วไกลใกล้กะหลั่งไหล ละคิดเห็นเด้คนที่ นัดน้องไว้ เดือนสี่สิเคียงหมอน บุญกันหลอนแล้วพอดี สิสู่ขอน้องรอมื้อ

---

[๔๘] ภาพจากมิวสิควิดีโอเพลงแห่พระเวส (ปฤษณา วงศ์ศิริ. (๒๕๕๔). เพลง แห่พระเวส. **รวมเพลงละครชุดมนต์รักแม่น้ำมูล.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท จ๊ะทิงจา จำกัด.)

เสียงกลองยาวแห่กันหลอนฟ้อนเซิ้งงาม คนล้นหลามแน่นถนนทุกสาย คู่หนุ่มสาวควงคู่เรียงราย แต่บ่มีอ้ายคือขาดอันใด๋จักอย่าง บุญฟังเทศน์ บุญผะเหวดแห่กันหลอน เหงาแน่นอนบ่มีอ้ายนั่งข้าง ยิ่งค่ำลงยิ่งคิดไปหลายอย่าง คิดไปเหมิดต่างต่าง ฮอดความสัญญากัน เหลือแฮงหมั่นเคยสัญญากัน เคยเว้าอ่อม อ่อม อ่อม อ่อม หรืออ้ายบ่พร้อม บ่เห็นแจ้งข่าวคราว โอ๋ยน้อพี่ความเจ็บปวดรวดร้าว มันสิอยู่กับไผ คิดเห็นใจแน่บ่น้อคนคอย สิจ่อยตายนำเจ้า จนไปเว้ามเหศักดิ์หลักเมือง ให้เพิ่นเตื้องเพิ่นส่อย เพิ่นส่อย จุดธูปเรียบร้อยใจตั้งอธิษฐาน

วานปู่พลาญชัยมิ่งเมืองยิ่งใหญ่ บอกคนเขาไกลให้คืนถิ่น บอกว่าหลานคอยห่วงหาเป็นอาจิน หรือเขาลืมสิ้นให้เจ้าปู่ดลใจ ปู่จำไปดลให้เขาฮู้ตอนนี้เขามีคู่หรือว่าเขาอยู่กับใคร ปู่จงบอกกับเขาด้วยหนา ทุกเวลาหลานลืมไม่ได้ ขาดเขาหลานเหมือนขาดใจ ปู่พลาญชัยช่วยบอกเขาที[๔๙]

ภาพที่ ๑๒ และ ๑๓ งานบุญผะเหวดมีฟ้อนรำ และแห่กลองยาว[๕๐]

---

[๔๙] จินตหรา พูนลาภ. (๒๕๕๑). เพลง บุญมหาชาติขาดอ้าย. **อัลบั้ม จินตะหรา ครบเครื่อง ชุดที่ ๒.** กรุงเทพฯ: บริษัท อาร์สยาม จำกัด.

[๕๐] ภาพจากมิวสิควีดิโอเพลงบุญมหาชาติขาดอ้าย (จินตหรา พูนลาภ. (๒๕๕๑). **เพลง บุญมหาชาติขาดอ้าย.** อัลบั้ม จินตะหราครบเครื่อง ชุดที่ ๒

การกล่าวถึงงานบุญผะเหวดในสื่อเพลงร่วมสมัยจึงแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านยังคงรู้จักและให้ความสำคัญกับประเพณีนี้ ดังจะเห็นได้จากการอนุรักษ์พิธีกรรมต่างๆ ในงาน เช่น การแก่ การฟ้อนรำ การทำบุญ เป็นต้น โดยเน้นให้เห็นว่างานบุญผะเหวดนี้เป็น *"ชาดกบทตอนเล่าขานกันมา"* และ *"แห่โพธิสัตว์ใช้ชาติ บ่มอำนาจบุญบารมี"* ทั้งหมดนี้จึงเป็นการรักษาและสืบทอดงานบุญผะเหวดในสื่อรูปแบบใหม่ เป็นการดำรงอยู่ของงานบุญผะเหวดในสังคมไทยในอีกรูปแบบหนึ่ง

๓.๓ การเป็นเครื่องมือเผยแพร่คำสอนทางพุทธศาสนา

เพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกได้ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือเผยแพร่คำสอนศาสนาที่ให้คุณค่าในการดำเนินชีวิตโดยนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาเรื่องการทำทาน การเผยแพร่คำสอน ช่วยอบรมระเบียบสังคม ปลูกฝังค่านิยม และรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้สังคมผ่านสื่อร่วมสมัย ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของศาสนาที่สอนให้คนทำความดีละกิเลส โดยนำเสนอแบบคู่ตรงข้ามอย่างเด่นชัด คือมีฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี แต่สุดท้ายความดีจะชนะความชั่ว สื่อเพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกยังให้แนวคิดสำคัญเรื่องการบำเพ็ญทาน อันถือเป็นหลักปฏิบัติที่พุทธศาสนิกชนพึงมี

การนำเรื่องของพระเวสสันดรมา *"เล่า"* ในเพลงร่วมสมัย จึงเป็นการนำวัตถุดิบทางศาสนามานำเสนอใหม่ผ่านสื่อเพลงซึ่งเน้นความเพลิดเพลินใจเป็นหลัก ผู้ฟังจะได้เรียนรู้คำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านสื่อ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการมีประสบการณ์ตรงที่ต้องไปฟังเทศน์มหาชาติที่วัดมาเป็นการรับรู้ผ่านเสียงเพลง เพลงร่วมสมัยพระเวสสันดรจึงทำหน้าที่เผยแพร่คำสอนทางศาสนาเรื่องทานจากเวสสันดรชาดก

สรุปและอภิปรายผล

เวสสันดรชาดกเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นที่นิยมนำมา *"ผลิตซ้ำ"* ในสื่อรูปแบบต่างๆ แสดงให้เห็นการรับรู้ความหมายเวสสันดรชาดกที่นำเหตุการณ์สำคัญและตัวละครสำคัญจากเวสสันตรชาดกในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเวสสันตรชาดกมาสร้างสรรค์ในสื่อเพลงร่วมสมัย สื่อเพลงร่วมสมัยเวสสันดรชาดกมีบทบาทสำคัญในการให้ความบันเทิง และสร้างความเพลิดเพลิน การรักษาและสืบทอด

ความสำคัญของประเพณีบุญผะเหวด และเป็นเครื่องมือเผยแพร่คำสอนพุทธศาสนา

การรับรู้ความหมายเวสสันดรชาดกจึงเป็นการเรียนรู้ธรรมะ ผ่านสื่อ ซึ่งมีความเป็นปัจเจกมากกว่าการนั่งฟังสวดหรือฟังเทศน์ในรูปแบบเดิม การรับรู้ความหมายจากเวสสันตรชาดกผ่านสื่อนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอให้เข้ากับยุคสมัย แม้ว่ารูปแบบของสื่อจะเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมร่วมสมัย แต่ชาดกยังคงทำหน้าที่สำคัญคือการแสดงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ เพื่อเป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญธรรม เป็นการรับรู้ความหมายจากชาดกเรื่องนี้ ซึ่งจะยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย เพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดสำคัญเรื่องการบำเพ็ญทานในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (๒๕๔๘). **ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสวันที่พระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี. วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗.

กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๕๔). เส้นทางงานศึกษา “การสื่อสารกับศาสนา” ในสังคมไทย. **การสื่อสาร ศาสนา กีฬา.** กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จินตหรา พูนลาภ. (๒๕๕๑). เพลง บุญมหาชาติขาดอ้าย. **อัลบั้ม จินตะหราครบเครื่อง ชุดที่ ๒.** กรุงเทพฯ: บริษัท อาร์สยาม จำกัด.

ดวง มรกต. (๒๕๔๗). เพลงพระเวสสันดร. **พระเวสสันดรชาดก.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ม.ดี.เทป จำกัด.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). อรรถกถาเวสสันตรชาดก ใน **พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕). หน้า ๔๘๔ – ๔๘๖.

ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง สี่กษัตริย์เดินดง. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.

ยิปซี ศรีสาคร. (๒๕๕๔). เพลง มัทรีโศก. **สีกาสั่งนาค.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท โฟร์เอส (ไทยแลนด์) จำกัด.

โบ อมิตตดา. (๒๕๕๕). เพลง ชูชกตลกของฉัน . **อัลบั้ม หนวดมหาเสน่ห์.** กรุงเทพฯ: บริษัท ลูกทุ่งอินเตอร์เน็ต จำกัด.

ปฤษณา วงศ์ศิริ. (๒๕๕๔). เพลง แห่พระเวส. **รวมเพลงละครชุดมนต์รักแม่น้ำมูล.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท จ๊ะทิงจา จำกัด.

ไวพจน์ เพชรสุพรรณ. (๒๕๕๒). เพลง ชูชกกัณหาชาลี. ชุด **มันมากับความแค้น.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท กรุงไทยออดิโอ จำกัด.

ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา. (๒๕๔๓). **วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ จันทรวงศ์. (๒๕๔๗). “มหาชาติคำหลวง : ความหมายทางการเมือง”. **บทพิจารณ์ว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

สุกัญญา สุจฉายา. (๒๕๔๒, ธันวาคม). พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย.** ๑๖ : ๒๐๒ – ๒๑๖.

สุรพล สมบัติเจริญ. (๒๕๕๑). เพลงชูชกสองกุมาร. **ราชาเพลงลูกทุ่ง ๕.** (ซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท แม่ไม้เพลงไทย (บางกอกคาสเสท) จำกัด.

อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. (๒๕๕๒). **ทานและทานบารมี : ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา.** วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารี สุทธิพันธุ์. (๒๕๕๑). **ผลึกความคิดศิลปะ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อุทัยรัตน์ เกิดสุวรรณ. (๒๕๕๕). เพลงแหล่มัทรี. **สมบัติไทย.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ: บริษัท อีกแล้วครับท่าน จำกัด.

Gerhard Jaiser. (2009). **Thai Mural Painting Volume 1: Iconography, Analysis & Guide.** Bangkok: White Lotus Co.,Ltd.

สัมภาษณ์

ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ, (๒๕๕๖, ๒ กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย นิธิอร พรอำไพสกุล, ที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ